

**ISLAMISTICKÉ STRANY A HNUTÍ
A JEJICH ZAPOJENÍ DO POLITICKÉHO ŽIVOTA
V ZEMÍCH BLÍZKÉHO VÝCHODU**

RM02/01/08

PhDr. Iveta Kouřilová

ZÁKLADNÍ TEZE VÝZKUMNÉHO PROJEKTU RM02/01/08

ISLAMISTICKÉ STRANY A HNUTÍ A JEJICH ZAPOJENÍ DO POLITICKÉHO ŽIVOTA V ZEMÍCH BLÍZKÉHO VÝCHODU

- Politický islám není monolit, ale má mnoho různých podob. Projevy politického islámu v konkrétních zemích mají své kořeny v sociální a politické realitě daného státu. Jsou produktem svého vlastního historického, kulturního a politického kontextu.
- Politika režimu je dominantním faktorem, který určuje charakter islamistických hnutí.
- Uzavřené politické systémy a autoritářské režimy mají za následek nárůst popularity islamistických politických formací a islamistických ideologií. Potlačení veškeré sekulární opozice umožňují islamistickým stranám stát se jediným možným kanálem pro vyjádření opozice vůči autoritářským režimům.
- Nereprezentativním režimům se často nedaří poskytovat sociální služby svým občanům a toto vakuum zaplňují islamistické strany a hnutí prostřednictvím svých charitativních organizací.
- Budoucnost politického islámu je těsně spjata s budoucností demokracie v islámském světě. Politická otevřenost podporuje vznik několika navzájem si konkurujících islamistických směrů v rámci jedné země.
- Demokracie nejenže vytváří politický prostor pro islamistické strany, ale také neutralizuje extrémnější a rigidnější projevy islamismu, které naopak často prospívají pod autoritářskými režimy.
- Islamisté—pokud musejí na politické scéně konkurovat jiným neislamistickým politickým uskupením (běžně potlačovaným autoritářskými režimy)—tak jsou nuceni zmírnit svou islamistickou agendu a vzdát se takových ambicí, jakými jsou nastolení islámského práva nebo zřízení islámského státu.
- Jestliže existuje nějaký rozeznatelný dlouhodobý trend islamismu, tak je to trend umírněnosti a konstitucionalismu.
- Politika Spojených států vůči islámskému světu—zejména úzké vztahy Washingtonu s některými represivními režimy v islámském světě, podpora Spojených států Izraeli a politika dvojího metru na Blízkém východě—zásadně přispívá k nárůstu popularity islamismu.

Politický islám je do značné míry národním fenoménem a jeho osudy jsou primárně určovány konkrétním národním kontextem, v němž operuje. Dokonce i v případě mezinárodních islamistických uskupení hrály místní faktory—jako bylo selhání státu v Afghánistánu či neschopnost radikálních skupin bojovat úspěšně proti místním režimům v Egyptě, Alžírsku či Saúdské Arábii—velmi důležitou roli. Mezinárodní džihadismus byl tedy stejně tak produktem domácích, jako i globálních faktorů. Navíc je potřeba si uvědomit, že mezinárodní islamistická uskupení tvoří menšinu islamistických hnutí a stran. Naprostá většina z nich má národní charakter a jejich cíle se omezují na území jejich národních států.

Přesto si některé mezinárodní faktory—zvláště pak politika Spojených států vůči muslimskému světu—zasluhují alespoň stručnou analýzu, protože mohou mít zásadní vliv na osud politického islámu v určité společnosti. To se týká zejména úzkých vztahů Spojených států s některými autoritářskými režimy islámského světa, jakož i v muslimských zemích převládajícího názoru, že politika Spojených států je vůči zájmům muslimů nepřátelská. Doložený a níže diskutovaný vliv politiky USA na Blízkém východě na popularitu islamistických hnutí a stran potvrzuje platnost tohoto tvrzení.

Rozmanitost jednotlivých projevů politického islámu souvisí s velkými rozdíly mezi jednotlivými muslimskými zeměmi. Ty se od sebe liší svou kulturou, stupněm intelektuálního rozvoje, sociálně-ekonomickým charakterem země apod. Proto je mimořádně obtížné—ne-li zcela nemožné—aby byl jeden projev politického islámu, jenž se rozvinul v jednom konkrétním kontextu, zopakován na jiném místě. Politický život a tudíž i projevy politického islámu jsou do značné míry vymezeny teritoriálními hranicemi.

Obrovské rozdíly mezi ideologiemi a politickými systémy dvou samozvaných „islámských států,“ Íránu a Saúdské Arábie, ukazují, že neexistuje žádný konsensus ohledně toho, jak má vypadat ideální „islámský stát“. Saúdský i iránský systém jsou produkty svého vlastního historického, kulturního a politického kontextu a nemohou být zopakovány jinde. Podobně také islamistická hnutí v Turecku, Egyptě, Pákistánu či Indonésii jsou produkty svého vlastního prostředí a jsou příznačná pro svou geografickou polohu a kulturu. Rovněž hnutí Hamás a Hizballáh jsou produktem svého vlastního prostředí. Obě tato hnutí ve svých ideologiích a cílech kombinují nacionalismus a islamismus. Je to nacionalismus Hizballáhu a Hamásu, jenž definuje jejich islamistickou agendu, nikoli naopak.

Odlišnosti jednotlivých islamistických skupin lze zaznamenat nejen od země k zemi, ale dokonce také v rámci jedné země. Islamisté v jedné zemi tak mohou být rozděleni jak v otázce své ideologie, tak také v otázce svých cílů a strategií, jichž chtějí na politické scéně dosáhnout.

CHARAKTER REŽIMU A POLITICKÝ ISLÁM

Jedna z věcí, na které se tato studie snaží poukázat, je rostoucí umírněnost mainstreamových islamistických stran a jejich zvyšující se ochota a schopnost fungovat v rámci ústavních omezení, jež zavedly jejich režimy, často vůči islamismu otevřeně nepřátelské. Turecko, Egypt či Pákistán jsou pozoruhodnými příklady tohoto fenoménu. Transformace islamistických stran v těchto zemích v nástroje pro prosazování politických změn je pozoruhodná. Muslimské bratrstvo v Egyptě i Džamá'at-e Islámí v Pákistánu se na hony vzdálily svým původním nekompromisním a puristickým ideologiím. AKP v Turecku se transformovala v konzervativní demokratickou stranu oddanou „muslimství“ způsobem, jaký může posloužit jako model ostatním islamistickým politickým stranám ve světě.

Jeden z nejdůležitějších argumentů této studie je, že represivní a nereprezentativní povaha mnohých režimů v muslimském světě poskytla politický prostor islamistickým stranám a měla zásadní vliv na nárůst jejich popularity, a to tím, že (1) potlačily většinu sekulární a neislamistické opozice; (2) snažily se kooptovat a využít islamistické skupiny k diskreditaci sekulární opozice; (3) a tím poskytly islamistickým stranám příležitost stát se jediným možným kanálem pro vyjádření opozice vůči autoritářským režimům, čímž podpořily jejich důvěryhodnost a popularitu u obecně nespokojených občanů.

Povaha politických systémů a režimů v mnoha muslimských zemích má zásadní vliv na vzestup politického islámu a na volbu strategií islamistů v těchto zemích. Je to zásadní faktor, který v budoucnu pravděpodobně výrazně ovlivní osud islamismu. Uzavřené politické systémy a autoritářské režimy mají za následek nárůst popularity islamistických politických formací a islamistických ideologií. Takové režimy potlačují politické a intelektuální debaty a prostřednictvím policejního státu, jehož jediným cílem je zajistit bezpečnost a dlouhé trvání stávajícímu režimu, efektivně eliminují téměř veškerou sekulární opozici. Tytéž režimy vyeliminováním sekulárních opozičních stran a hnutí paradoxně vytvářejí politický a intelektuální prostor, jež mohou zaplnit islamisté.

Popularita politického islámu je, jak je z této práce zřejmé, do značné míry také důsledkem faktu, že i ty nejrepresivnější režimy v muslimském světě nejsou schopny potlačit opozici vyjadřovanou prostřednictvím náboženské rétoriky. Narozdíl od sekulárních skupin, jimž může být snadno zabráněno projevovat své názory na veřejnosti a šířit své poselství médií, islamistické politické aktivity nemohou být díky slovníku, který používají, a institucím, jež mohou využívat, nikdy efektivně potlačeny. Islámský náboženský slovník (jako je tomu ostatně i u

jiných náboženství) může být potenciálně zneužit pro politické cíle. Zároveň se může zdát politicky neškodným a být tudíž chráněn před vládním zásahem. Nakladatelství vydávající náboženskou literaturu, mešity a přidružené instituce, jež rafinovaně šíří islamistickou propagandu, nebo islamismu nakloněné náboženské charitativní organizace mohou být využívány k šíření politických myšlenek zahalených do náboženského hávu a získávat tak podporu pro islamistické politické aktivity.

Íránská revoluce z let 1978-9 může posloužit jako příklad tohoto fenoménu. Šáhovo nemilosrdné vymýcení veškeré opozice vytvořilo politické vakuum, které zaplnili islamisté v čele s ájatolláhem Chomejním. Toto vakuum umožnilo radikálnímu křídlu šíitského duchovenstva, aby se prezentovalo jako hlavní, ne-li jediný, kanál pro vyjádření opozice vůči šáhovu represivnímu režimu. Náboženská rétorika používaná protišáhovskými duchovními v jejich kázáních—včetně označování šáha za inkarnaci uzurpátorského chalífy Jezída, na jehož rozkaz zemřel v roce 680 mučednickou smrtí vnuk proroka Muhammada, imám Husajn—nalezla u šíitského obyvatelstva Íránu odezvu. Represivní složky státu nebyly schopny adekvátně reagovat na politické využití této rétoriky, protože by se to dotklo náboženského citění Íránců a vyvolalo další nepokoje. Tato skutečnost se potvrdila tím, že revoluce byla uvedena do pohybu rozhodnutím šáha zasáhnout proti radikálním duchovním a zahájit veřejnou kampaň diskreditující jejich vůdce, ájatolláha Chomejního. To byla strategie, jež se nevyplatila a měla fatální důsledky pro šáhovu vládu.

Také represivní politika režimu Fronty národního osvobození v Alžírsku byla důležitým faktorem pro nárůst popularity tamní islamistické strany, Islámské fronty spásy (FIS), protože veškerá sekulární opozice v Alžírsku byla potlačena. Rovněž egyptský režim zásadně oslabil sekulární opozici—počínaje liberály, přes arabské nacionalisty, až po komunisty—čímž vytvořil obrovský prostor, jenž byl následně zaplněn islamisty. Snahy Mušarrafova režimu o snížení popularity mainstreamových politických stran byly ku prospěchu pákistánských islamistických uskupení, na jejichž podpoře byla vláda závislá, zatímco jim ponechávala relativní svobodu kritizovat oficiální politiku. To zajistilo—přes sekulární ambice Mušarrafova režimu—islamistickým uskupením značný vliv. Podobná situace se opakuje v celé řadě dalších muslimských zemích.

Nereprezentativní režimy—kromě toho, že krutě potlačují politickou opozici—jsou obvykle zkorumpované, nereagují na potřeby svých společností a nedaří se jim poskytovat sociální služby a sociální zabezpečení pro nejzranitelnější společenské vrstvy. Toto je—jak jsme viděli v řadě případů—další vakuum, které islamistické skupiny, jako je Muslimské bratrstvo, Hizballáh či Hamás, zaplňují prostřednictvím charitativních organizací napojených na islamistická politická

uskupení. Tyto charitativní organizace plní náboženskou povinnost pomoci potřebným a zároveň pomáhají islamistickým skupinám a hnutím získávat voliče, zvláště z řad neprivilegovaných segmentů společnosti. Úzké propojení mezi islamistickými charitativními organizacemi a islamistickými politickými uskupeními od Turecka přes Egypt po Pákistán a Indonésii dodává islamistům značnou moc tváří v tvář státním represím. Charitativní činnost islamistických organizací je také jedním z nejdůležitějších faktorů vysvětlujících nárůst popularity islamistů.

Povaha režimů v řadě muslimských zemí je klíčovým faktorem, jenž vysvětluje nárůst popularity islamistických politických uskupení. Dokud budou v muslimských zemích vládnout autoritářské a represivní režimy, tak lze očekávat, že se islamismu jako ideologii i jako politickému hnutí bude v těchto zemích dařit. Charakter režimu je rozhodujícím faktorem, jenž determinuje, jakou popularitu politický islám v těchto velice rozmanitých zemích získá.

DEMOKRACIE A POLITICKÝ ISLÁM

Vzájemná korelace mezi autoritářskou povahou režimů a úspěchem politického islámu vyvolává důležitou otázku, zda si islamismus zachová svou přitažlivost, pokud se muslimské země do větší míry demokratizují. Politický islám se stal obzvláště efektivní opoziční ideologií v kontextu autoritativní vlády. Jakmile však bude islamistům umožněno stát se normálními účastníky politického procesu—s vyhlídkou na získání moci či podílu na ní—nebude jejich opoziční rétorika jako náhrada konkrétních politických kroků s největší pravděpodobností stačit. Toto je nejzjevněji patrné na příkladu Indonésie a Turecka. Je to zřejmé všude tam, kde se uzavřené politické systémy začaly podstatněji liberalizovat. Náboženské ideologie ztrácí na přitažlivosti, pokud tyto strany nejsou schopny dodržet své předvolební sliby voličům, kteří mají možnost moci je zbavit. Demokratizace tak může být vhodným lékem na atraktivitu islamismu a rétoriky, která jej doprovází.

Získání a udržení si moci navíc vyžaduje schopnost nalézání kompromisů a pragmatismus a má za následek zmírnění postojů islamistů ve smyslu přijetí demokratických norem politické účasti. Mezi tyto normy patří nenásilná opozice, respektování výsledku svobodných voleb či ochota vzdát se moci v případě volební porážky. Takto chápaná umírněnost islamistických hnutí by však neměla být směřována s prozápadními či proamerickými postoji a ochotou uznat legitimitu Izraele. Kombinace ideologické umírněnosti islamistických stran a demokratizace jejich zemí může naopak vést k přitvrzení postojů vůči Spojeným státům či Izraeli. V tomto ohledu se blízkovýchodní autoritářské režimy—z nichž mnohé jsou závislé

na americké podpoře—zdají být „umírněnější,“ než by pravděpodobně byly jejich demokratické protějšky.

Doklady takovéto ideologické umírněnosti nejsou v případě arabského světa tak přesvědčivé, jako je příklad Turecka či Indonésie. Hlavním důvodem je vysoce restriktivní povaha politických systémů v arabském světě, které adekvátně neoceňují umírněnost. Příklad Muslimského bratrstva v Egyptě je nicméně v tomto ohledu poučný. Muslimští bratři se evidentně—a to i přes restriktive uvalené na ně egyptským autoritativním režimem—přiklonili k „islámskému konstitucionalismu“.¹ Ačkoli se tato koncepce konstitucionalismu podstatně liší od svého liberálního protějšku, zvláště v otázce etického smyslu státu, zdá se být výrazným pokrokem oproti stávajícím autoritářským režimům ve většině blízkovýchodních zemích.

Pokud by se Egypt stal skutečně demokratickou zemí (čímž by výrazně vzrostly šance, že se Muslimské bratrstvo dostane k moci), tak lze očekávat, že Muslimští bratři ještě dále zmírní své postoje, neboť ideologické a politické kompromisy jsou nezbytné pro formování vládních koalic, jak evidentně ukázal příklad AKP v Turecku. Egyptské Muslimské bratrstvo má již zkušenosti se spoluprací se sekulárními, liberálními a levicovými stranami v Egyptě. V parlamentních volbách kupříkladu kandidovali kandidáti Muslimského bratrstva na kandidátkách těchto stran. Tento trend spolupráce by se pravděpodobně ještě urychlil, pokud by se politický systém v Egyptě demokratizoval a plody spolupráce byly na první pohled patrné.

Fronta islámské akce (IAF), politické křídlo jordánských Muslimských bratří, spolupracuje se sekulární a liberální opozicí od poloviny 90. let. Skutečnost, že IAF spolupracuje s ostatní opozicí jen selektivně a v otázkách, jež nejsou v rozporu s jejich koncepcí šarí'y, zejména v zahraničněpolitických otázkách, vyvolává jisté pochyby o jejich umírněnosti.² Zásadní studie o IAF v Jordánsku však naznačuje, že ke zmírnění jejich postojů skutečně dochází.³ Celkově lze tedy říci, že osudy islamistických stran, které získaly moc nebo mají blízko ke získání moci či podílu na ní, dokazují (i když bychom neměli předpokládat, že zmírnění postojů islamistů je nutným výsledkem demokratizace), že příčinný vztah mezi těmito dvěma fenomény je významný.

Skutečnost, že politická otevřenost podporuje vznik několika navzájem si konkurujících islamistických směrů v rámci jedné země, se prokázala v různých

1 Termín Bruce Rutherforda. Viz Rutherford, Bruce K.: "What Do Egypt's Islamists Want? Moderate Islam and the Rise of Islamic Constitutionalism." *Middle East Journal* 60, no. 4 (2006): 707-31.

2 Clark, Janine A.: "The Conditions of Islamist Moderation: Unpacking Cross-Ideological Cooperation in Jordan," *International Journal of Middle East Studies* 38, no. 4 (2006): 539-40.

3 Schwedler, Jillian: *Faith in Moderation: Islamist Parties in Jordan and Yemen* (New York: Cambridge University Press, 2006).

kontextech v muslimském světě. Případ Turecka je dokladem schopnosti demokratických systémů rozštěpit islamistickou základnu. AKP vznikla z rozkolu v rámci islamistického uskupení—jež fungovalo pod různými názvy, mj. Refah (Prosperita) či Fazilet (Ctnost)—způsobeného částečně ideologickými rozdíly a částečně rozdíly v otázce politické strategie. Zbytek konzervativních islamistů ze strany Saadat (Šťestí) vedených doyenem tureckých islamistů, Necmettin Erbakanem, v parlamentních volbách v roce 2002 neuspěl, zatímco AKP jasně zvítězila.

Indonésie a Pákistán jsou také dobrými příklady tohoto fenoménu. V Indonésii je rozkol mezi modernistickou Muhammadíjou a tradicionalistickou Nahdlatul Ulama neodmyslitelnou součástí společenského a politického života. V Pákistánu si navzájem konkurují Džam'iat-ul-Ulemá-e-Islám a Džamí'at-ul-Ulemá-e Pákistán, z nichž první zastává přísnější interpretace hanafijského právního systému než druhá. Obě tato uskupení dále konkurují Džamá'at-e Islámí, čímž tříští islamistické hlasy a jasně demonstrují, že politický islám není žádný monolit. Různé projevy islamismu nalezneme i v Íránu, na jehož politické scéně soutěží politická uskupení sahající od liberálů a reformistů až po konzervativce tvrdé linie, z nichž všichni přísahají věnost islámu a myšlenkám ájatolláha Chomejního.

Demokracie—i když nedokonalá—vytváří pro islamistické strany politický prostor ve skutečně pluralitním smyslu. Rozštěpením islamistické voličské základny a zmenšením velikosti těchto islamistických uskupení demokracie snižuje na minimum možnost toho, že by se sjednocený islamistický blok chopil moci. Demokracie poukazuje na mnohé tváře politického islámu v jednotlivých muslimských zemích. To činí z islamistů menší hrozbu pro jejich sekulární protějšky. Islamisté se tak stávají normálními hráči na politické scéně. Budoucnost politického islámu je bezpochyby těsně spojena s budoucností demokracie v islámském světě. Tento vztah se týká zejména Blízkého východu a Střední Asie, které jsou v přechodu ke skutečné demokratické změně ze všech muslimských regionů nejpomalejší.

MEZINÁRODNÍ FAKTORY A POLITICKÝ ISLÁM

Projevy politického islámu nefungují izolovaně neovlivněné širším mezinárodním kontextem. Také tento faktor, zejména pak politiku Spojených států, je potřeba vzít v úvahu při přemítání o budoucnosti politického islámu.

Není třeba zdůrazňovat, že současná distribuce politické, ekonomické a vojenské moci není islámskému světu nakloněna. Politika přímé či nepřímé nadvlády zanechala nesmazatelnou stopu na psychice většiny politicky uvědomělých

muslimů. Toto duševní rozpoložení jsou islamisté—z řady důvodů—s to využít. V první řadě mají islamisté jednoduché a na první pohled logické vysvětlení politického úpadku muslimů. Islamisté konstatují, že k úpadku muslimských společností docházelo tím více, čím více se vzdalovaly vzoru „zlatého věku“ islámu. Dále tvrdí, že pokud se muslimům podaří znovu vytvořit pravou a čistou islámskou společnost, budou znovu schopni získat svou dřívější slávu nebo alespoň soutěžit se Západem jako rovný s rovným. Jejich slogan—„islám je řešením“—vychází z tohoto do sebe zapadajícího souboru argumentů. V teorii je tento předpis jednoduchý, i když při jeho zavádění do praxe v jednotlivých zemích prodělává značné změny. Tento islamistický předpis na zlepšení postavení muslimských společností našel ozvěnu v řadě velice rozličných společností, protože sekulární nacionalistický projekt desetiletí bezprostředně následujících po získání nezávislosti nepřinesl většině muslimů důstojnost, svobodu, moc ani bohatství.

Politika Spojených států je ve většině muslimského světa vnímána jako pokračování dřívější politiky evropských koloniálních mocností s cílem zabránit jakémukoli ohrožení západní dominance ze strany muslimských zemí. Politika evropských zemí v 50. a 60. letech minulého století se soustředila na zachování strategické kontroly nad důležitými částmi muslimského světa, a to i přes formální konec kolonialismu. Spektrum takových politických kroků sahá od svržení demokraticky zvoleného iránského premiéra Mohammada Mossadegha v roce 1953, poté co o dva roky dříve znárodnil *Anglo-Iranian Oil Company*, až po britsko-francouzsko-izraelskou invazi do Egypta v důsledku Násirova znárodnění Suezského kanálu v roce 1956. Krvavá válka za nezávislost Alžírsku zvýšila mezi muslimy pocit, že evropské mocnosti si hodlají podříditi muslimská území, i poté co se kolonialismus zdiskreditoval jako ideologie i jako forma vlády.

Protože evropské koloniální mocnosti byly důležitými spojenci Spojených států a protože USA například spolupracovaly s Brity na tajné operaci v Íránu v roce 1953 a zavíraly oči před francouzskou brutalitou v Alžírsku, přenesla se vina koloniálních mocností i na Spojené státy. Současná vojenská okupace Iráku přesvědčila mnohé muslimy o tom, že Spojené státy fungují v rámci téhož imperialistického paradigmatu používaného v minulosti Brity a Francouzi.⁴ Také bezvýhradná podpora Washingtonu Izraeli je vnímána jako součást americké strategie vytvořit si a posílit spojence pro lepší kontrolu nad Blízkým východem bohatým na přírodní zdroje.⁵

4 Viz Khalidi, Rashid: *Resurrecting Empire: Western Footprints and America's Perilous Path in the Middle East* (Boston: Beacon, 2004).

5 Telhami, Shibley: *The Stakes: America in the Middle East* (Boulder: Westview, 2002).

Podpora západních mocností—především pak Spojených států—autoritářským a represivním režimům v muslimských zemích si zneprátelila obyčejné obyvatele těchto zemí. Podpora šáhovu režimu v Íránu je příkladem této politiky, ale není ani zdaleka ojedinělá. Kritika americké podpory Sádátovu či Mubáarakovu režimu v Egyptě nebo režimu krále Husajna či krále Abdulláha v Jordánsku, případně spolupráce se Saddámem Husajnem s cílem zadržet rostoucí vliv revolučního Íránu v 80. letech 20. století je součástí protiamerického folklóru nejen na Blízkém východě, ale v celém muslimském světě. Toto všechno utvrzuje muslimy v jejich vnímání Spojených států coby velmoci odhodlané podporovat represivní klientské režimy, aby tak podpořily své strategické a ekonomické zájmy v muslimských zemích.

Především bezmeznou a bezpodmínečnou podporu Izraeli, zvláště pak jeho politice pokračující okupace a osidlování palestinských území dobytých v roce 1967, vnímají muslimové jako výraz naprostého opovržení Spojených států muslimy a Araby. Americká veta ve věci rezolucí Rady bezpečnosti OSN odsuzujících izraelské jednání představují pro mnohé muslimy jasný důkaz o americko-izraelské dohodě o politickém a vojenském ovládnutí Blízkého východu. Americké požadavky na dodržování rezolucí Rady bezpečnosti OSN ze strany Iráku, Íránu či Libanonu—zatímco sama podporuje opakované nedodržování mnohem většího počtu rezolucí téhož orgánu ze strany Izraele—posiluje pocit muslimského světa, že USA používají dvojí metr. Trvání Spojených států na tom, aby se Írán vzdal svého jaderného programu, zatímco přimhuřují oči nad izraelskými jadernými zbraněmi, je pro mnohé muslimy dalším důkazem tohoto dvojího metru.

Mnozí muslimové vnímají takovouto americkou politiku jako pošlapávání své důstojnosti, což je mnohými západními analytiky často přehlíženo. Pro většinou muslimů není důvodem antiamerikanismu odpor vůči americkým hodnotám demokracie a svobody, jak se v některých povrchních analýzách objevuje. Jedná se o odpor vůči konkrétním aspektům americké zahraniční politiky, zvláště pak vůči politice dvojího metru na Blízkém východě.⁶ Americká okupace Iráku dále zvýšila rozhořčení řady muslimů vůči Spojeným státům, protože je vnímána jako snaha rozdělit významnou arabskou a muslimskou zemi, získat kontrolu nad blízkovýchodními zdroji ropy a upevnit izraelskou hegemonii v regionu.⁷ Americký souhlas s izraelskou—silně nepřiměřenou—reakcí na únos dvou izraelských vojáků Hizballáhem v červenci a srpnu 2006 přidal další položku na seznam křivd.

6 Viz Gerges, Fawaz: *America and Political Islam: Clash of Cultures or Clash of Interests?* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

7 Ayoob, Mohammed: "The War against Iraq: Normative and Strategic Implications," in *The Wars on Terrorism and Iraq: Human Rights, Unilateralism, and U.S. Foreign Policy*, ed. Thomas G. Weiss, Margaret Crahan, and John Goering (New York: Routledge, 2004), 27-39.

Izraelský vojenský útok zajistil Hizballáhu rostoucí popularitu a učinil z něj—v očích mnohých Arabů a muslimů—nový předvoj ozbrojeného odporu proti Izraeli a Americe.

Americká podpora Izraeli je ku prospěchu islamistickým politickým uskupením, a to jak sunnitským, tak šíitským, zvláště na Blízkém východě. Rostoucí podpora Hamásu v okupované Palestině i Hizballáhu v Libanonu je do značné míry reakcí na vnímané křivdy páchané na muslimských národech v souvislosti s americkou podporou Izraeli (včetně dodávek zbraní Izraeli během jeho invaze do Libanonu v roce 2006). Islamismus do značné míry vzkvétá díky antiamerikanismu.

SPOJENÉ STÁTY A MEZINÁRODNÍ ISLAMISTICKÝ EXTREMISMUS

Spojené státy flirtují s politickým islámem přinejmenším od 50. let minulého století. Tehdy Washington povzbuzoval Saúdskou Arábii, „fundamentalistické“ království *par excellence*, aby využila své islámské legitimacy (coby strážce islámských nejsvětějších míst a studnice islámských konzervativních hodnot) k boji proti rostoucí vlně arabského nacionalismu. Američtí politici považovali arabské nacionalistické režimy—jako například Egypt, Sýrii či Irák—za spojence Sovětského svazu, a tudíž nepřátelské vůči americkým zájmům v regionu. Spojené státy také nepřímo podporovaly protinásirovské aktivity egyptského Muslimského bratrstva. Motivací Spojených států bylo jejich nepřátelství vůči egyptskému vůdci, jenž se stal symbolem arabského nacionalismu a snu o arabské jednotě. Je ironií osudu, že ideologie současných džihádistických radikálů, jejichž terčem jsou Spojené státy, je kombinací wahhábistické náboženské doktríny převažující v Saúdské Arábii a radikálních politických myšlenek Sajjida Qutba, ideologa egyptského Muslimského bratrstva, který strávil řadu let v násirovských věznicích, než byl v roce 1966 popraven. Dřívější oblíbenci Spojených států na Blízkém východě dali vzniknout trendům, jež jsou vůči americkým zájmům v tomto strategicky důležitém regionu silně nepřátelské.

Vzestup mezinárodního militantního islámu v jeho dnešní podobě vděčí za mnohé americké politice 80. let, kdy Spojené státy—ve spolupráci se Saúdskou Arábií a Pákistánem—posílaly značné zdroje, včetně financí a vojenského vybavení, aby podpořily islamistickou vzpuru proti sovětské vojenské přítomnosti v Afghánistánu. Al-Qá'ida by nepředstavovala takovou hrozbu, jakou představuje dnes, nebýt americké politiky podporující a usnadňující soustředění radikální islamistické mládeže ze všech koutů islámského světa v Afghánistánu, aby tam podpořili americké zájmy. Tato politika nese svůj podíl viny na nefunkčnosti

afgánského státu, který se stal bezpečným útočištěm pro Usámu bin Ládina a jemu podobné radikály.⁸

Americká podpora různým podobám politického islámu v 50., 60., a 80. letech má tedy zásadní—i když bezděčné—následky, jež nebyly generacemi washingtonských politiků předvídaný.

Americká invaze do Iráku v roce 2003 byla velkým dobrodiním pro mezinárodní extrémisty. Kolaps iráckého státu v důsledku invaze poskytl džihádistům, kteří přišli o své základny v Afghánistánu, nové útočiště. Hlavně však invaze do Iráku potvrdila argument Usámy bin Ládina, že Spojené státy, vůdce „křesťansko-sionistické“ aliance, jsou odhodlány vést válku proti islámskému světu a že je povinností všech muslimů postavit se na odpor americké „agresi“ a zapojit se do „džihádu“ proti ní. Invaze do Iráku tak zvýšila nábor mladých muslimů (řady z nich také z Evropy) pro cíle mezinárodního džihadismu.

Tento závěr byl potvrzen americkou zpravodajskou zprávou „*Trends in Global Terrorism: Implications for the United States*“ z dubna 2006. Tato zpráva prezentuje konsensus šestnácti různých amerických tajných služeb a tvrdí, že islámský radikalismus—místo aby byl na ústupu—tak se šíří a irácká válka problém terorismu ještě zhoršila. Zpráva také konstatuje vytvoření nových buněk inspirovaných al-Qá'idou, ale nemajících přímě napojení na Usámu bin Ládina. Dále mimo jiné připouští možnost návratu islámských radikálů, kteří bojovali v Iráku, do jejich zemí a následného zjitření domácích konfliktů.⁹

Americká invaze do Iráku dále zradikalizovala islamistické síly na Blízkém východě. To zvýšilo islamistickou hrozbu pro sekulární režimy, ať už přátelské vůči Západu, či takové, jejichž vztahy se Západem zůstávají napjaté, ne-li nepřátelské (například Sýrie). Také mohla napomoci posunout mainstreamové islamistické názory blíže k těm, jež zastávají mezinárodní extrémisté.

Ačkoli se jedná o nechtěné důsledky, Američané poskytli islamistickým extrémistům „kauzu“ v době, kdy jim docházela pára, a napomohli jim tak vzkřísit se politicky a vojensky a rozšířit řady svých stoupenců. Dopad amerického rozhodnutí zaútočit na Irák bude Washington a jeho spojence pravděpodobně sužovat ještě dlouhou dobu. Totální nezvládnutí okupace dále přitížilo Spojeným státům nejen v Iráku, ale i ve zbytku muslimského světa.¹⁰

Naneštěstí pro Spojené státy vyvolala jejich podpora určitým formám islámského radikalismu (americkými politiky v minulosti chápáná jako neškodná) a celkové

8 Viz Rubin, Barnett R.: *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*, 2nd ed. (New Haven: Yale University Press, 2002); Rashid, Ahmed: *Taliban: Militant Islam, Oil, and Fundamentalism in Central Asia* (New Haven: Yale University Press, 2001).

9 Mazetti, Mark: „Spy Agencies Say Iraq War Worsens Terror Threat,” *New York Times*, September 24, 2006.

10 Viz Chandrasekaran, Rajiv: *Imperial Life in the Emerald City: Inside Iraq's Green Zone* (New York: Alfred A. Knopf, 2006).

zaměření americké politiky, které většina muslimů vnímá jako jsoucí v rozporu s jejich vlastními zájmy, v muslimských zemích silný pocit deziluze a odporu vůči Spojeným státům. Islamisté pak tuto obecnou nespokojenost a zlobu manipulují pro propagaci své vlastní agendy namířené proti Spojenými státy podporovaným režimům v muslimském světě. Tam, kde pocit bezmoci dosahuje vrcholu, mají extrémisté příležitost zneužít atmosféry zoufalství a provést teroristické útoky, včetně sebevražedných. Extrémistické skupiny, jež si osobují právo hovořit ve jménu islámu, ospravedlňují terorismus jako jediný způsob, jak překonat asymetrii moci mezi muslimy a Západem. Globální terorismus chápou jako jedinou strategii, která je schopna uštvědit ránu mnohem silnějšímu Západu a jeho nohsledům v muslimském světě. Jakkoli nedomyšlená je tato strategie, pro radikály, kteří jsou přesvědčeni, že Amerika a svět islámu jsou zapojeni do apokalyptické války (a toto přesvědčení je nedávnými akcemi Washingtonu na Blízkém východě posilováno), má dostatečný apel.

Zatímco mezinárodní džihadismus představuje velmi malý zlomek islamistů v muslimském světě, je zřejmé, že americká politika na Blízkém východě se stala velice důležitým faktorem podporujícím rostoucí popularitu islamistů mezi obyčejnými muslimy, kteří se v žádném případě k islamistům neřadí. Děje se tak prolínáním nespokojenosti s represivními režimy a rozhořčení z americké politiky na Blízkém východě. Řada autoritářských režimů v islámském světě—včetně marockého, egyptského, jordánského, saúdského či pákistánského—je spojencem nebo klientem Spojených států a ty také do značné míry zaručují jejich bezpečnost. Proto se—ze strachu ze ztráty americké podpory—neopovažují jakkoli odporovat americké politice na Blízkém východě. To bylo zjevné během izraelské invaze do Libanonu v červenci a srpnu 2006, kdy většina muslimských vůdců zůstala tichými pozorovateli jednostranné americké politiky. Islamisté se na druhou stranu nezdráhají hlasitě kritizovat americkou politiku a kárat své režimy za spolupráci se Spojenými státy na realizaci jejich vlastních zájmů a představ, které jsou vnímány jako antimuslimské. Toto přispívá k popularitě islamistů, kteří vyjadřují názory velké části muslimů, islamistů i neislamistů.

Bylo by nezodpovědné přehlížet skutečnost, že politika Spojených států vůči islámskému světu zásadně přispívá k nárůstu popularity islamismu. Úzké vztahy Washingtonu s některými represivními režimy v islámském světě umocňují pocit mnohých muslimů, že Spojené státy mají svůj podíl viny na utlačování muslimských národů. Tento pocit je ještě zesilován bezmeznou podporou Spojených států Izraeli a jejich již zmiňovaným dvojím metrem na Blízkém

východě. Není divu, že antiamerikanismus je nejsilnější v těch zemích, jejichž režimy mají úzké vazby na Spojené státy.¹¹

Americká rétorika o podpoře demokratizace Blízkého východu je vnímána jako očividně pokrytecká. Je chápána jako zástěrka pro jiné cíle, zvláště když Spojené státy daly jasně najevo svou neochotu akceptovat demokratické výsledky voleb, pokud nejsou v souladu s jejich představami. Americké odmítání jednat s demokraticky zvolenou vládou Hamásu a následné uvalení ekonomických sankcí na Palestinskou samosprávu nezměrně posílily vnímání muslimského světa, že americká oddanost demokracii na Blízkém východě je přinejmenším povrchní.

Toto vše přineslo výrazný prospěch islamistickým stranám a hnutím kvůli jejich jasné opozici vůči Spojeným státům i autoritářským excesům domácích režimů. Dokud tyto dva klíčové faktory—(1) charakter domácích režimů a (2) směr americké zahraniční politiky—neprodělají zásadní změny, bude mít politický islám mezi muslimy značnou podporu, která bude sahat za hranice stoupenců této ideologie. Popularita politického islámu je do značné míry výsledkem ojedinělé souhry domácích a mezinárodních faktorů, které se navzájem podporují. Toto spojení lze jen těžko prolomit, pokud domácí politické systémy a důležité aspekty americké zahraniční politiky neprodělají zásadní transformaci. Demokratizace musí jít ruku v ruce se zásadní reorientací americké politiky na Blízkém východě, aby mohla být omezena atraktivita politického islámu.

Vliv politického islámu však do velké míry závisí na specifickém domácím kontextu v jednotlivých muslimských zemích. Externí faktory, jako je americká zahraniční politika, mají až druhotný dopad. Mezinárodní faktory mohou posílit domácí trendy a názory, ale nemohou (až na vzácné výjimky) dát vzniknout trendům a názorům, pro něž by neexistovaly příhodné domácí podmínky.

11 Viz průzkum veřejného mínění pod záštitou Pew Global Attitudes Project (<http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=252>); dále průzkum veřejného mínění provedený Anwar Sadat Chair for Peace and Development při University of Maryland ve spolupráci se společností Zogby International (<http://www.bsos.umd.edu/SADAT/PUB/Arab-attitudes-2005.htm>).

POUŽITÁ LITERATURA

- Abbas, Hassan: *Pakistan's Drift into Extremism: Allah, the Army, and America's War on Terror* (Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2005).
- Abdo, G.: *No God but God: Egypt and the triumph of Islam* (New York: Oxford University Press, 2000).
- Abed-Kotob, S. a Sullivan, D.J.: *Islam in contemporary Egypt: civil society vs. the state* (London: Lynne Rienner Publisher, 1999).
- Abed-Kotob, S.: 'The accommodationists speak: goals and strategies of the Muslim brotherhood of Egypt', *International Journal of Middle East Studies*, 27(3), 1995: 321-339.
- Abrahamian, Ervand: *Iran between Two Revolutions* (Princeton: Princeton University Press, 1982).
- Adams, Linda Schull: "Political Liberalization in Jordan: An Analysis of the State's Relationship with the Muslim Brotherhood," *Journal of Church and State* 38, 3 (Summer 1996): 507-28.
- AK Parti Program (AKP manifesto), August 14, 2001, <http://eng.akparti.org.tr/english/partyprogramme.html>.
- Al-Rasheed, Madawi: *A History of Saudi Arabia* (New York: Cambridge University Press, 2002).
- Antar, N.: The Muslim Brotherhood's success in the legislative elections in Egypt 2005: reasons and implications, *EuroMesco Paper*, 51, 2006, http://euromesco.net/images/images/51_eng.pdf.
- Arat, Yesim: *Rethinking Islam and Liberal Democracy: Islamist Women in Turkish Politics* (New York: State University of New York Press, 2005).
- Arjomand, Said Amir: *The Turban for the Crown: The Islamic Revolution in Iran* (New York: Oxford University Press, 1988).
- Assir, S. (ed.): 'A chaotic day', *Al-Ahram Weekly Online*, 17-23 November 2005, <http://weekly.ahram.org.eg/2005/769/eg1.htm>.
- Ayoob, Mohammed: "The War against Iraq: Normative and Strategic Implications," in *The Wars on Terrorism and Iraq: Human Rights, Unilateralism, and U.S. Foreign Policy*, ed. Thomas G. Weiss, Margaret Crahan, and John Goering (New York: Routledge, 2004), 27-39.
- Ayyoob, Mohammed: *The Many Faces of Political Islam: Religion and Politics in the Muslim World* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2008).
- Bahgat, Gawdat: "The War on Terrorism: The Mujahedeen E-Khalk Saga," *Studies in Conflict and Terrorism* 27, no. 5 (2004).
- Baily, Clinton: *Jordan's Palestinian Challenge, 1948-1983: A Political History* (Boulder: Westview Press, 1984).
- Bardakçi, Mehmet: "Decoding the Rise of Euroskepticism in Turkey," *Insight Turkey*, Vol. 9, No. 4, 2007: 116-123.
- Bishara, D. a Hamzawy, A.: Burying democracy further in Egypt, *The Daily Star*, March 16, 2007, http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=1&categ_id=5&article_id=80525.
- Boland, B. J.: *The Struggle of Islam in Modern Indonesia* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1982).
- Bradley, John R.: "Al-Qaeda and the House of Saud: Eternal Enemies or Secret Bedfellows?" *Washington Quarterly* 28, no. 4 (2005).
- Brand, Laurie: "Economic and Political Liberalization in a Rentier Economy: The Case of the Hashemite Kingdom of Jordan," in *Privatization and Liberalization in the Middle East*, ed. Iliya Harik and Denis J. Sullivan (Bloomington: Indiana University Press, 1992).

Bronson, Rachel: "Rethinking Religion: The Legacy of the U.S.-Saudi Relationship," *Washington Quarterly* 28, no. 4 (2005): 121-37.

Brown, J.N. a Hamzawy, A.: 'The draft party platform of the Egyptian Muslim Brotherhood: foray into political integration or retreat into old position?', *Carnegie Papers*, 89 (January 2008).

Brown, J.N. a Hamzawy, A.: *Can Egypt's troubled elections produce a more democratic future?*, 2005, <http://www.carnegieendowment.org/files/PO24.brown.hamzawy.FINAL1.pdf>.

Brown, N., Hamzawy, A. a Ottaway, M.: 'Islamist Movements and the Democratic Process in the Arab World: Exploring Gray Zones', *Carnegie Paper*, 67 (March 2006), http://www.carnegieendowment.org/files/cp_67_grayzones_final.pdf.

Brumberg, Daniel: "Islam Is Not the Solution (or the Problem)." *Washington Quarterly* 29, no. 1 (2005): 97-116.

Brumberg, Daniel: *Reinventing Khomeini: The Struggle for Reform in Iran* (Chicago: University of Chicago Press, 2001).

Brynen, Rex: "Economic Crisis and Post-Rentier Democratization in the Arab World: The Case of Jordan," *Canadian Journal of Political Science* 25, 1 (March 1992): 69-97.

Cagaptay, Soner: "Secularism and Foreign Policy in Turkey," The Washington Institute for Near East Policy, *Policy Focus #67*, April 2007.

Campagna, J.: 'From accomodation to confrontation: The Muslim Brothers in the Mubarak Years', *Journal of International Affairs*, 50(1), 1996.

Clark, Janine A.: "The Conditions of Islamist Moderation: Unpacking Cross-Ideological Cooperation in Jordan," *International Journal of Middle East Studies* 38, no. 4 (2006).

Cohen, N.: 'The Foreign Office ought to be serving Britain, not radical Islam', *The Observer*, 9 July 2006, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2006/jul/09/terrorism.religion>.

Crane, M.: *Egypt's parliamentary elections*, 2005, http://www.cfr.org/publication/9188/egypts_parliamentary_elections.html.

Davutoğlu, Ahmet: "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007," *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, 2008.

Deeb, Lara: "Hizballah: A Primer," *Middle East Report Online*, 2006, <http://www.merip.org/mero/mero073106.html>.

Dekmejian, Richard: "The Liberal Impulse in Saudi Arabia," *Middle East Journal* 57, no. 3 (2003): 400-413.

Effendy, Bahtiar: *Islam and the State in Indonesia* (Athens: Ohio University Press, 2003).

Egypt State Information Service 2008, *Constitution of the Arab Republic of Egypt*, <http://constitution.sis.gov.eg/en/2.htm>.

Egyptian Observer: *Democracy: Does It and Will It Work In the Middle East?*, 2006, <http://egyptianobserver.blogspot.com/2006/02/democracy-does-it-and-will-it-work-in.html>.

Elad-Altman, I.: Current Trends in the Ideology of the Egyptian Muslim Brotherhood, 2005, http://www.hudson.org/files/publications/Ideology_of_Egyptian_Muslim_Brotherhood.pdf.

Elad-Altman, I.: The Egyptian Muslim Brotherhood after the 2005 elections, *Current Trends in Islamist Ideology*, 4 (December 2006), http://www.futureofmuslimworld.com/research/pubID.54/pub_detail.asp.

Elbendary, A.: 'A voice of their own', *Al-Ahram Weekly Online*, 19-15 October 2000, <http://weekly.ahram.org.eg/2000/504/el2.htm>.

El-Ghobashy, M.: 'The metamorphosis of the Egyptian Muslim Brothers', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 37, 2005: 373-395.

El-Shatir, Khairat: "No Need to be Afraid of Us," *Guardian*, November 23, 2005.

EOHR 2002, The human rights situation in Egypt: violations of human rights 2000: eight: exercising political rights, <http://www.eohr.org/annual/2000/p8.htm>.

Exum, A.: a Snyder, Z.: 'Democracy Demotion in Egypt: Is the United States a Willing Accomplice?', *Policy Watch*, 23 March 2007, <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2582>.

Ezzat, D.: 'Here comes the candidate', *Al-Ahram Weekly Online*, 16-22 November 1995, http://weekly.ahram.org.eg/archives/1995elec/247_1.htm.

Fandy, Mamoun: *Saudi Arabia and the Politics of Dissent* (New York: Palgrave Macmillan, 1999).

Freij, Hanna Y., and Leonard C. Robinson, "Liberalization, the Islamists, and the Stability of the Arab State: Jordan as a Case Study," *Muslim World* 86, 1 (January 1996): 1-32.

General Union of Voluntary Societies, *Directory of Charitable Societies*, 27.

Gerges, Fawaz: *America and Political Islam: Clash of Cultures or Clash of Interests?* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

Gerges, Fawaz: *The Far Enemy: Why Jihad Went Global* (New York: Cambridge University Press, 2005).

Ghaddbian, Najib: *Democratization and the Islamist Challenge in the Arab World* (Boulder: Westview Press, 1997): 117-37.

Grare, Frederic: *Pakistan: The Myth of an Islamist Peril*, Policy Brief No. 45 (Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006).

Hamzeh, Ahmad Nizar: *In the Path of Hizbullah* (Syracuse: Syracuse University Press, 2004).

Harik, Judith Palmer: *Hezbollah: The Changing Face of Terrorism* (New York: I. B. Tauris, 2004).

Harris Interactive: <http://www.harrisinteractive.com/news/allnewsbydate.asp?NewsID=1228>.

Hausman, Tamar: "U.S. Ambassador says 'Israel encouraged Islamists in bid to dampen Palestinian nationalism,'" *Ha'aretz*, December 21, 2001.

Hefner, Robert W.: *Civil Islam: Muslims and Democratization in Indonesia* (Princeton: Princeton University Press, 2000).

Hendriks, B.: 'A report from the election campaign: Egypt's new political map', *MERIP Middle East Report*, 147 (Jul.-Aug., 1987).

Hendriks, B.: 'Egypt's elections, Mubarak's bind', *MERIP Reports*, 129 (Jan., 1985).

Heper, Metin, and Aylin Guney: "The Military and the Consolidation of Democracy: The Recent Turkish Experience." *Armed Forces and Society* 26, no. 4 (2000): 635-57.

Howeidy, A.: 'Brothers forward a new image, and a sister', *Al-Ahram Weekly Online*, 31 August - 6 September 2000, <http://weekly.ahram.org.eg/2000/497/eg2.htm>.

Howeidy, A.: 'Campaigning carefully', *Al-Ahram Weekly Online*, 10-16 August 2000, <http://weekly.ahram.org.eg/2000/494/eg2.htm>.

Howeidy, A.: 'Islamist allies party ways', *Al-Ahram Weekly Online*, 12-18 October 1995, <http://weekly.ahram.org.eg/archives/1995elec/elect07.htm>.

Howeidy, A.: 'We take nobody's permission', *Al-Ahram Weekly Online*, 15-21 December 2005, <http://weekly.ahram.org.eg/2005/773/eg5.htm>.

Howeidy, A.: 'Helwan fumes', *Al-Ahram Weekly Online*, 9-15 November 1995, <http://weekly.ahram.org.eg/archives/1995elec/elect06.htm>.

Howeidy, A.: 'The MB conundrum', *Al-Ahram Weekly Online*, 10-16 November 2005, <http://weekly.ahram.org.eg/2005/768/eg8.htm>.

Hroub, Khaled: *Hamas: Political Thought and Practice* (Washington, DC: Institute for Palestine Studies, 2000).

Hudaibi, M.M.: *A quiet discussion on heated issues*, 2006, http://ikhwan.us/lib/a_quiet_discussion_on_heated_issues.doc.

Human Rights Watch *Egypt: Muslim Brotherhood Detainees Face Military Tribunals*, 2007, <http://www.hrw.org/english/docs/2007/02/15/egypt15329.htm>.

Chandrasekaran, Rajiv: *Imperial Life in the Emerald City: Inside Iraq's Green Zone* (New York: Alfred A. Knopf, 2006).

Chehabi, H. E.: "Religion and Politics in Iran," *Daedalus* 120, no. 3 (1991): 69-91.

Chobaki, A.: *The future of the Muslim Brotherhood*, 2006, <http://ikhwan.us/lib/brotherfuture.doc>.

International Crisis Group, *Islamism in North Africa II: Egypt's Opportunity*, Middle East / North Africa Briefing No. 13, April 2004.

International Crisis Group. *Saudi Arabia Backgrounder: Who Are the Islamists?* Middle East Report No. 31, September 2004.

Jones, Toby Craig: "The Clerics, the Sahwa, and the Saudi State," *Strategic Insights* 4, no. 3 (2005), <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2005/Mar/jonesMar05.pdf>.

Keddie, Nikki: "Religion and Irreligion in Early Iranian Nationalism," *Comparative Studies in Society and History* 4, no. 3 (1962).

Kerr, B.: *The Egyptian Muslim Brotherhood-a normal conservative party?*, 2006, <http://www.ikhwan.us/lib/Kerr-EgyptianMB.pdf>.

Khalidi, Rashid: *Resurrecting Empire: Western Footprints and America's Perilous Path in the Middle East* (Boston: Beacon, 2004).

Khatami, Mohammad: *Islam, Liberty, and Development* (Binghamton: Global Academic Publishing, 1998).

Khouri, Rami G.: "Now Comes the Next War," *Newsweek*, August 14, 2006, international edition, <http://www.msnbc.msn.com/id/14207059>.

Kienle, E.: *A grand delusion: democracy and economic reform in Egypt* (London: I.B.Tauris, 2001).

Kodmani, Bassma: *The Dangers of Political Exclusion: Egypt's Islamist Problem*, Carnegie Paper No. 63 (Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2005).

Korany, B.: 'Egypt's overdue reform: a prototype of the Middle East to come?', *Mediterranean Politics*, 11(1), 2006: 83-89.

Kosebalaban, Hasan: "The AKP Party Closure Case: Domestic Situation and International Reactions," Foundation for Political, Economic and Social Research (SETA), *Policy Brief No. 10*, April 2008: 1-5.

Kosebalaban, Hasan: "The Impact of Globalization on Islamic Political Identity," *World Affairs* 168, no. 1 (2005): 27-37.

Kostiner, Joseph: *The Making of Saudi Arabia, 1916-1936: From Chieftancy to Monarchical State* (New York: Oxford University Press, 1993).

Labidi, K: 'The Muslim Brotherhood after Hodeiby', *The Daily Star*, 22 January 2004, <http://www.lebanonwire.com/0401/04012222DS.asp>.

Langohr, V.: *Cracks in Egypt's Electoral Engineering: the 2000 vote*, 2000, <http://www.merip.org/mero/mero110700.html>.

Larrabee, F. Stephen, and Angel Rabasa : *The Rise of Political Islam in Turkey* (RAND National Defense Research Institute, 2008).

Lee, Terence: "The Nature and Future of Civil-Military Relations in Indonesia," *Asian Survey* 40, no. 4 (2000): 692-706.

"Letting Lebanon Burn," *Middle East Report Online*, 2006, <http://www.merip.org/mero/mero072106.html>.

Lisa Anderson, "Fulfilling Prophecies: State Policy and Islamist Radicalism," in *Political Islam: Revolution, Radicalism, or Reform?* ed. John L. Esposito (Boulder: Lynne Rienner, 1997).

Makram-Ebeid, M.: 'Egypt's 2000 parliamentary elections', *Middle East Policy*, 8(2), 2001: 32-44.

Mazetti, Mark: "Spy Agencies Say Iraq War Worsens Terror Threat," *New York Times*, September 24, 2006.

Metusela, M.S.: *The Muslim Brotherhood: A developmental view of political islam*, Department of Political Science, The University of Utah, Utah, 2005, <http://www.geocities.com/wewillburyu/Masters.pdf>.

Morrow, A. & Omrani, K.M.: 'Egypt: Muslim Brotherhood's manifesto sparks controversy', *Global Information Network*, December 7, 2007.

Nafisi, Azar: "The Voice of Akbar Ganji," *Journal of Democracy* 16, no. 4 (2005): 35-37.

Nasr, Vali: "The Rise of 'Muslim Democracy.'" *Journal of Democracy* 16, no. 2 (2004): 195-209.

Norton, Augustus Richard: "Hizballah and the Israeli Withdrawal from Southern Lebanon," *Journal of Palestine Studies* 30, no. 1 (2000).

Norton, Augustus Richard: "Thwarted Politics: The Case of Egypt's Hizb Al-Wasat." In *Remaking Muslim Politics: Pluralism, Contestation, Democratization*, ed. Robert W. Hefner (Princeton: Princeton University Press, 2005).

Nusse, Andrea: *Muslim Palestine: The Ideology of Hamas* (Abingdon, UK: Routledge Curzon, 2004).

Okruhlik, Gwenn: "Empowering Civility through Nationalism: Reformist Islam and Belonging in Saudi Arabia," in *Remaking Muslim Politics: Pluralism, Contestation, Democratization*, ed. Robert W. Hefner (Princeton: Princeton University Press, 2005).

Onis, Ziya: "The Political Economy of Islam and Democracy in Turkey: From the Welfare Party to the AKP." In *Democratization and Development: New Political Strategies for the Middle East*, ed. Dietrich Jung, 103-28. New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Otterman, S.: *Egypt's Mohamed Kamal: Islamists should be integrated into Egyptian political debate*, 2005, http://www.cfr.org/publication/9321/egypts_mohamed_kamal.html.

Otterman, S: Muslim Brotherhood and Egypt's parliamentary elections, 2005, http://www.cfr.org/publication/publication_list.html?groupby=0&type=backgrounder&filter=150.

Ozel, Soli: "Turkey at the Polls: After the Tsunami," *Journal of Democracy* 14, no. 2 (2003): 80-94.

Pape, Robert: „What We Still Don't Understand about Hizbollah," *Observer* (London), August 6, 2006, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/story/0,,1838214,00.html>.

Pew Global Attitudes Project (<http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=252>).

- Qassem, Naim: *Hizbullah: The Story from Within* (London: Saqi Books, 2005).
- Rajaei, Bahram: "Deciphering Iran: The Political Evolution of the Islamic Republic and U.S. Foreign Policy after September 11," *Comparative Studies of South Asia* 24, no. 1 (2004).
- Rashid, Ahmed: *Taliban: Militant Islam, Oil, and Fundamentalism in Central Asia* (New Haven: Yale University Press, 2001).
- Rath, Katherine: "The Process of Democratization in Jordan," *Middle Eastern Studies* 30, 3 (July 1994): 530-57.
- Robinson, Glen E.: "Can Islamists Be Democrats? The Case of Jordan," *Middle East Journal* 51, 3 (Summer 1997): 373-88.
- Rouleau, Eric: "Trouble in the Kingdom," *Foreign Affairs* 81, no. 4 (2002).
- Rubin, Barnett R.: *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*, 2nd ed. (New Haven: Yale University Press, 2002).
- Rutherford, Bruce K.: "What Do Egypt's Islamists Want? Moderate Islam and the Rise of Islamic Constitutionalism." *Middle East Journal* 60, no. 4 (2006): 707-31.
- Satloff, Robert B.: *Troubles on the East Bank: Challenges to the Domestic Stability of Jordan*, policy paper number 39 (Washington, D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, 1986).
- Shahine, G.: 'Stunning failure', *Al-Ahram Weekly Online*, 1-7 Dec 2005, <http://weekly.ahram.org.eg/2005/771/eg11.htm>.
- Shaoul, J.: Egypt: New constitution makes martial law permanent, 2007, <http://www.wsws.org/articles/2007/apr2007/egyp-a07.shtml>.
- Shehab, S.: 'Mixed messages', *Al-Ahram Weekly Online*, 17-23 November 2005, <http://weekly.ahram.org.eg/2005/769/fr1.htm>.
- Shikaki, Khalil: *Willing to Compromise: Palestinian Public Opinion and the Peace Process*, Special Report No. 158 (Washington, DC: United States Institute of Peace, 2006).
- Schwedler, Jillian: *Faith in Moderation: Islamist Parties in Jordan and Yemen* (New York: Cambridge University Press, 2006).
- Smith, Craig S.: "Despite Ties to Hamas, Militants Aren't Following Political Leaders," *New York Times*, July 21, 2006.
- Soroush, Abdolkarim: *Reason, Freedom, and Democracy in Islam: Essential Writings of Abdolkarim Soroush* (New York: Oxford University Press, 2000).
- Stacher, J.A.: 'Parties over: the demise of Egypt's opposition parties', *British Journal of Middle Eastern Studies*, 31(2), 2004: 216-233.
- Strindberg, Anders, and Mats Warn: "Realities of Resistance: Hizballah, the Palestinian Rejectionists, and Al-Qa'ida Compared," *Journal of Palestine Studies* 34, no. 3 (2005): 23-41.
- Taspinar, Omer: *Kurdish Nationalism and Political Islam in Turkey: Kemalist Identity in Transition* (New York: Routledge, 2005).
- Telhami, Shibley: *The Stakes: America in the Middle East* (Boulder: Westview, 2002).
- The Muslim Brotherhood's electoral program of 2005, <http://ikhwan.us/lib/ikhwanprogram.doc>.
- Transatlantic Trends: Key Findings 2007*, Washington, D.C.: The German Marshall Fund of the United States, 2007: 22.
- White, Jenny B.: *Islamic Mobilization in Turkey: A Study in Vernacular Politics*. Seattle and London: University of Washington Press, 2002.
- "Who Rules Iran?" *New York Review of Books* 49, no. 11 (2002): 17-19.

Wickham, Carrie Rosefsky: "The Path to Moderation: Strategy and learning in the Formation of Egypt's Wasat Party," *Comparative Politics* 36, no. 2 (2004).

Wiktorowicz, Quintan: *The Management of Islamic Activism - Salafis, the Muslim Brotherhood, and State Power in Jordan* (Albany, NY: State University of New York Press, 2001).

Yavuz, M. Hakan: "The Role of the New Bourgeoisie in the Transformation of the Turkish Islamic Movement." In *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, ed. M. Hakan Yavuz (Salt Lake City: University of Utah Press, 2006): 1-19.